حزب ملی آزادی افغانستان   د افغانستان د آزادۍ ملي ګوند

Afghanistan National Liberty Party

"د افغانستان د آزادۍ ملي ګوند" لنډ مهاله منشور

نوملړ

سریزه 1
پېژندنه: 2
دویم پړاو: 3
لومړی څپرکی 4
اوسنی حالت او د بحران اساسي ريښې 4
روان وضعيت: 4
1. د بحران اصلي ريښي: 6
کورنی اړخ: 6
بهرنی اړخ: 7
دوهم څپرکی 8
بنسټيز نظرونه او موخې 8
1. دولتي سیستم او نوی ټولنیز تړون: 8
2. د افغانستان د وګړو د اساسي حقونو ملي وثيقه: 9
3. خپلواک دولت او ازاد ملت: 10
4. سیاسي واک او د مشروعیت مسئله: 12
5. غیر متمرکزه حکومتداري: 13
6. د مرکز او لیرې پرتو سیمو ستونزه: 14
7. ټولنیز او کلتوري پرمختګ: 15
8. اقتصادي پرمختګ: 17
9. بهرنی سیاست: 18
10. دفاعي - امنيتي پالیسي: 20
دریم څپرکی 20
د لیرد دورې لپاره وړاندیز شوې حل لارې 20
حل لارې: *20*
لويه جرګه: 21
د جرګې دندې: 22
د استدلال پایله: 24

د لوی او مهربان خدای په نامه

د افغانستان د آزادۍ ملي ګوند لنډ مهاله منشور

سریزه

د انســـانانو هر نســـل د خپل اوږد عمر په اوږدو کې په ټولیز یا فردي ډول داســـي کړني یا پریکړې کوي، چې د خپل او راتلونکي نسل پر برخلیک مهم اغیز لري، دا ټولیز تصـامیم یا ټولنو ته د هوسـایني دریځي پرانیزي یا یې د تیاریو په دښـته کې ایســـار ســـاتي؛ خو د تاریخ په اوږدو کې د بریالیو ملتونو یوه مهمه ځانګړنه داده چې هغوی د حالاتو پر وړاندې په هوښیارۍ، منطق او علمي استدلال سره په خپله یا د خپلو ریښتنو استازو له لارې هوښیارانه غبرګون ښيي.
له بده مرغه افغانانو له کړاوه ډک او دردونکی مســـیر طی کړی او هر نســـل ته یې د ســـختۍ او بدبختۍ ورځې په میراث رسیدلي دي، سره له دې چې د افغان تاریخ په ډېرو پاڼو کې د خپلواکۍ او هیواد ساتنې په ځېر سپېڅلي جګړې هم شته؛ خو له بده مرغه د افغان ولس د مبارزو او بریا په پای کې د ملت هڅې د شخصـي واک یا قومي ، سمتي او ایډیالوژیکي تمایلاتو له امله ضایع شوې دي.
د تیرې نیمې پیړۍ جګړو او ناخوالو د افغان ولس نږدې ټولې شتمنۍ اخیست او له نا امنۍ، بې باورۍ، بې عدالتۍ، تبعیض، بې وزلۍ، بې کورۍ، وزګارتیا، کډوالۍ، اعتیاد او فزیکي او رواني ناروغیو یې لویه برخه کړېږي؛ خو ځو ســـیاســـي او استخباراتي سوداګرو د خلکو له احساساتو څخه په ګټنې، د سیاسي او قومي ایډیالوژیو بیلا بیلې هڅې پرانیستې او د شخصـي یا ګوندي موخو لپاره د سیاسي چتر فعالیت کاروي او ملاتړ یې هم له بهره کیږي.
دا ډل سیاسي دلالان د پردیو په اشاره د وطن په لوټ او تالان کې هم تر نورو وړاندې وو/دي او د خلکو د آزادۍ پر وړاندې یې هم په بیلا بیلو رنګونو کې خپل رول ادا کړی دی.
د افغان وطن ستراتیژیک جغرافیوي موقعیت چې د منځنۍ او جنوبي اسیا تر منځ پروت او هم یې منځنۍ ختیځ او ختیځه اسیا سره په یو ډول نښلولي ددې لامل شوی، چې د سیمې او نړۍ لوبغاړي تل په دې جغرافیه کې د خپلو ګټو پاللو هڅه وکړي او زموږ د قضیاوو اړخونه یې لا پیلچې کړي.
هر کله چې د همدې هیوادونو علایق د افغانســـتان د اکثریت په ګټه مدیریت شـــوي نو دا ځلور لارې د انســـانانو د فکرونو، هنرونو او ســـوداګریزو توکو د تبادلې لاره ګرځیدلې ده، او د دې خاورې خلکو د بشـــري تمدن په وده کې مثبت رول لوبولی او کله چې بیا ځانغوښتونکو او ظالمو واکمنانو د خپل شخصـي او کورني واک د ساتلو لپاره له پردیو سره لاس یو کړی نو هیواد یې د نیابتي جګړو، ټکر او د تاوتریخوالي او وینو تویولو پر ډګر بدل کړی او تر څنګ یې د هیواد هر څه له خاورو سره خاورې کړي او د بشري تمدن په تاریخ کې یې داسې ناوړه میراث پرې ایښــې چې منفي اغیزې یې د راتلونکو نسلونو په ژوند کې هم محسوسې دي.

د همدې تګلارو په پایله کې د تېرو پنځوسو کلونو نسلونو ته له تاریخي درد او پښیمانۍ پرته بل هیڅ په میراث نه دي پاتې او د انســاني تمدن له کاروان څخه د هیواد وروســته پاتې والی یې هم یوه بله پایله ده. د همدې پرلپســې تاریخي تیاروتنو پیټی د نننی نسل پر اوږو پروت دی. زموږ د معاصر تاریخ په دې لنډه موده کې د شپاړسم ځل لپاره دولتي نظام او د هغه ټولنیز او خدماتي بنسټونه له منځه ولاړل او د هیواد مادي، فرهنګي او ټولنیز بنسټونه نابود شـزول او اوس موږ د خپل تاریخي مسیر په داسې پړاو کې یو چې د یوه واحد هیواد په توګه د افغانستان ژوند او بقا له جدي ګواښ سره مخامخ دي.

د اوسـني عصـر د واقعیتونو او له تېرو تېروتنو څخه د درس اخیسـتلو پر بنسـټ د اسـاسـي او منطقي حل په موندلو کې ځنډ کولای شي د افغانستان د هویت کربښه پای ته ورسوي.

ددې موضــوعاتو په درک ســره موږ باور لرو چې د افغانســتان هر آزاد وګړی د انســاني کرامت، د هیواد ازادۍ او د خپلې شـخصـي ازادۍ د سـاتلو برخه کې مسـوولیت لري، څو د خپل ځان او راتلونکو نورو نسـلونو د برخلیک په ټاکلو کې اقدام وکړي، په ټولنیزو او مدني فعالیتونو کې ښـکیل شـي، او پرې نږدو چې نور هم د وروسـته پاتې والي دا مسـیر طی کړو له همدې امله په دې حساسو تاریخي شیبو کې هر ډول مدني او سیاسي کړنه یو بشري او آزادي غوښتونکی عمل دی، چې پر اوس او راتلونکي به خامخا اغیز لري.

 د تېرو څلوېښتو کلونو ترخه درسونه موږ ته دا راښیي چې باید له تاریخي خوبه راویښ شو، د دې دردونکو درسونو په رڼا کې خپل دوسـت او دښـمن، او په خپله خاوره کې د ټولنیزو شـرایطو او انسـاني کلتور تنوع وپيژنو، او اجازه ورنکړو د ټول ملت برخلیک یو ځل بیا د شـخصـي موخو، وړو ډلو او داسـتانونو قرباني شـي، او د عصـر په جیوپولیټیک او پیچلو لوبو کې موږ بیا د سون توکي شو.

موږ یو ګروپ د افغانستان اتباع، د دې تاریخي مسؤلیت او انساني رسالت په درک سره، د دې خاورې د خلکو د ژوند په دې سخت پړاو کې، د افغانستان د ټولو اتباعو لپاره د ازادۍ او برابرۍ د رامنځته کولو او ولس ته د سیاسي واک د بیرته ستنولو چې اصلي خاوندان یې دي د سیاسي ډګر او مبارزې لپاره د (ملي ازادۍ ګوند) د یوه منظم سیاسي جوړښت او بنسټ په توګه رامنځ ته کړی، تر څو په دې توګه د ټولنیز یووالي، سیاسي او مدني حرکتونو له لارې فعالیت ولرو.

پېژندنه:

د افغانستان د ازادۍ ملي ګوند (د ملي ازادۍ خوځښت فکري چوکاټ) لپاره د کار اساسي کرښې او د پرمختیایي کړنو اصلي محورونه ترتیب شـوي او په دې منشـور کې پرې لنډ بحث شـوی، په دې لیکنو کې موجودو سـتراتیژیک ارزښـتونه ته شـوې اشـارې موږ مکلفوي چې د افغانانو د مشـارکت او آزادي ارادې پر بنسـټ افغانستان کې د ملي حاکمیت د تامین، د یوه خپلواک او متحد هیواد د ملي ګټو د خوندي کولو او د خپلې خاورې د ځمکنۍ بشپړتیا د ساتلو لپاره عمل وکړو.

زموږ په باور دغو انسـاني موخو ته د رسېدو لپاره د سیاسـي کړنو دوه پړاوونو ته اړتیا ده، چې په دوه جلا عبارتونو کې یې شرح کوو.

لومړی پړاو:

د مختلفو سیاسي لارو په کارولو سره د لنډمهاله انتقالي دورې رامنځته کول چې په مرسته یې په هیواد کې مشروع سیاسي واک د ترلاسه کولو بنسټ په یوه قانوني چوکاټ کې د افغانانو ازاده اراده و اوسي.
د دې مرحلې بشپړول د دویم ګام پیل دی، چې تر هغه وروسته په افغانستان کې د حکومت او مدیریت بحث مخته راځي چې د قانون پر بنسټ باید په مشخص ډول تعریف شي.

د افغانستان د آزادۍ ملي ګوند په لومړیتوبونو کې هم دادي، چې د افغانانو د سیاسي کړنې همغږي شي او له اوسني سیاسي، ټولنیز او اقتصادي کړکېچ څخه د وتلو لپاره د سیمه ییزو او نړیوالو ښکېلو اړخونو سره ګډ کار وشي، تر څو اوسنی کړکیچ پای ته ورسیږي او د یوه قانوني نظام د رامنځته کیدو او د واک د تصمیم مرجع د افغان ولس ازاده اراده شي او یوه قانوني حاکمیت رامنځته شي.

ددې چارې لپاره د داسې یو منشور اړتیا ده چې زموږ ستراتیژیکي موخې او سیاسي میتودونه واضح کړي او بیا یې د عملي کیدو لپاره ګام واخلو او دا سند تر پایه همدا نظر په لنډو کې منعکسوي.

دویم پړاو:

په دې پړاو کې به د مدني او سیاسي غوښتنو له لارې د سیاسي مدیریت، حکومتولی د مدیریت بڼې او یا د خدماتو د وړاندې کولو طرز د بحث وړ موضوعات وي؛ دا بحث هغه وخت مانا پیدا کوي چې په ټول افغانستان کې د ازادو ټاکنو لپاره زمینه برابره وي او د افغانستان د آزادۍ ملي ګوند هم له خپل سیاسي آدرسه د رقابت په ډګر کې حضور ولري.
موږ باور لرو چې تلپاتې ســوله یوازې د یو هیواد د اتباعو د ارادې پر بنســټ او د قانون د حاکمیت په رامنځته کولو ســره ممکنه ده. د افغانستان د آزادۍ ملي ګوند هیله لري چې د ټولنې د بیلا بیلو اقشارو او د خلکو په پراخ ملاتړ سره په دغه سند کې د ټاکل شـویو موخو د تر لاسـه کولو لپاره چې تلپاتې سـوله او د مشـروع نظام او حاکمیت راتګ یې لوی بحثونه دي ننګه وکړي، موږ باور لرو دغه ملاتړ د یوه قانوني چوکاټ له جوړیدو سـره مرسـته کوي او د هېواد روان کړکېچ او درد له منځه وړي، چې په دې سره به زموږ کړیدلو هیوادوالو ته له پرله پسې کړاوونو وروسته د آرامۍ د سا اخیستلو فرصت برابر شي.
د دې پلان پلي کول په بالقوه توګه کولی شــي موږ د یو بل منلو او انســاني همغږۍ په چوکاټ کې چې د انســانیت، ازادۍ، برابرۍ او عدالت پر بنسټ ولاړ وي چمتو کړي او موږ ته د آزادو خلکو له وقار او ارزښت سره ژوند، دوامداره هوسـاینه او انساني امنیت راوبښي.

لومړی څپرکی

اوسنی حالت او د بحران اساسي ریښې

روان وضعیت:

افغانســتان اوس د ملي واک، مشــروع حکومت او د قانون حاکمیت په نه لرلو ســره د نړۍ یوازینی هیواد دی او د هرې ورځې په تیریدو سره د انساني تمدن او انساني ټولنې له کاروان څخه لا وروسته پاتې کیږي.
حقیقت دا دی چې زموږ د هیواد نننی نســل د یوې نیابتي وســله والې ډلې تر واکمنی لاندې د مطلقې بې عدالتی په بستر کې ژوند کوي او افغانستان د یوه لوی زندان بڼه غوره کړې چې شاوخوا څلویښت میلیونه بې ګناه انسانان پکې زنداني دي.
په دې جغرافیه کې د ولس ټول انســاني او فردي ازادۍ او د مدني حرکتونو حقونه ســلب شــوي او د خلکو روحونه هره ورځ د نافذو شــرایطو له شــکنجې ســره مخ کیږي. د هېواد د نیمایي نفوســو هویت چې د افغانســتان باعزته او زړورې ښځې دي، رد شوې او د هغوی ټولې بشري ازادۍ او حقونه په ښکاره توګه تر پښو لاندې کېږي. د ښځو، نژادي او کلتوري اقلیتونو پر وړاندې تبعیض په پراخه کچه دی. د هر افغان ژوند تر ګواښ لاندې دی او د هیواد په فضا کې وېره حاکمه ده. له بلې خوا په تېرو شلو کلونو کې په هېواد کې کرل شوي څو استعدادونه هم د جمهوریت له سقوط وروسته کډوال شول او د ټولنې فضا د پخوا په پرتله د اشرافو او لوستو خلکو څخه خالي شوې ده. په بل عبارت، په دې سیمه کې د انسان د هوساینې هیلې وچې شوې او د خلکو پر شونډو مسکا له منځه تللې.
د طالبانو د وسله والې ډلې تر واکمنۍ وروسته، تر دې لیکنې پورې، د هېواد شاوخوا 97 سلنه وګړي د بې وزلۍ تر کرښې لاندې دي، د بېکارۍ کچه له 40 سلنې څخه زیاته شوې ده، چې د نړیوالو سازمانونو د راپورونو له مخې دا شمېر نږدې 20 میلیونه او نیمایي ته لوړ شوی دی. د افغانستان ډېر نفوس خوراکي توکو ته بېړنۍ اړتیا لري. په ورته وخت کې شاوخوا یو ملیون ماشومان په خوارځواکۍ اخته دي او د دې خاورې شاوخوا نهه میلیونه وګړي د کډوالۍ او پناه غوښتونکو په توګه په بهرنیو هېوادونو کې شپې سبا کوي او په هېواد کې شاوخوا یو میلیون وګړي چې ډېری یې ځوانان دي پر مخدره توکو روږدي دي.
لکه څنګه چې پورته یادونه وشوه، د هیواد ښځې چې زموږ د ټولنې نیمایي برخه ده، د هیواد په اداره کې د ګډون، کار او زده کړې له حق څخه بې برخې دي او د اتلو میرمنو د پرله پسې هڅو او مبارزو سره سره د افغانستان او د نړیوالې ټولنې د فشارونو په پایله کې لا هم د ښوونځیو دروازې زموږ د هېواد د نجونو پر مخ خلاصې شوې نه دي او زموږ د ټولو دیني او کلتوري ارزښتونو او د اوسني عصر د غوښتنو خلاف بې ګناه ماشومان د زده کړې له حقه بې برخې دي.

په هېواد کې بشري حقونه، نړیوال ارزښتونه او د لږکیو بېلا بېل حقونه په بې ساري ډول تر پښو لاندې کېږي، او په افغانستان کې د مېشتو ټولو طبقو او توکمونو پر وړاندې د ښکاره بې عدالتۍ تر څنګ په زرګونو کسان وژل کېږي او د هیواد اتباع مخامخ له نسل وژنې سره مخ شوي دي.

د بیان د ازادۍ حق او د ازادو مطبوعاتو موجودیت چې افغانستان په تېرو شلو کلونو کې تجربه کړ او د نننۍ افغان نسل یوه لویه لاسته راوړنه وه په جدي توګه تر پښو لاندې شوه. د هېواد په ګوټ ګوټ کې غیر قانوني وژنې، پرله پسې نیول کیدل، شکنجه، د هېوادوالو د هویت تر پښو لاندې کیدل، د جګړې د فرهنګ ترویج، ځانمرګي او چاودنې هره ورځ زموږ ملکي او بې ګناه وګړي اخلي.

که څه هم افغانستان له ډېرو کلونو راهیسې د ترهګرۍ قرباني دی، خو اوس وېره شته چې دغه هېواد به د سیمه ییزې او بهرنۍ ترهګرۍ د ترویج او صادرولو په مرکز بدل شي. په دغه هېواد کې د بېلابېلو هېوادونو د جنګیالیو موجودیت د سیمې او نړۍ د ثبات او امنیت لپاره یو احتمالي ګواښ ګڼل کېږي.

د طالبانو د نامشروع واکمنۍ له یو نیم کال وروسته، د ملاتړو هیوادونو په ګډون هیڅ هیواد د طالبانو د تش په نامه اسلامي امارت استبدادي رژیم په رسمیت نه دی پیژندلی. په ورته وخت کې واکمنه ډله چې د ټوپک په زور یې واک تر لاسه کړی، د افغانستان له اتباعو څخه د ملي مشروعیت د ترلاسه کولو لیوالتیا نه لري، ځکه چې د خلکو په اراده، د هغوی په ازاده رایه او د دوی په مدني حقونو باور نه لري.

دغې تاوتریخجنې او وسله والې ډلې د هیواد د ټولو نافذه قوانینو د لغوه کولو اعلان کړی دی او د هیواد د اداره کولو لپاره یې د نورو قانوني لارو چارو په برابرولو سره په غیر قانوني توګه د حکومت واک په لاس کې نیولی دی. په دې توګه افغانستان نن له یوې قانوني خلا سره مخ دی.

په دې تشه کې د نشه یي توکو قاچاق او کښت چې له ډېرشو کلونو راهیسې د دې ډلې او دې ته د ورته ډلو د اقتصاد د ملا تیر جوړوي لا هم پراخیږي او افغانستان په نړۍ کې د مخدره موادو د قاچاق او پروسس په اصلي مرکز بدل شوی دی.

دا هر څه په داسې حال کې دي چې د طالبانو مشران اوس له یو شمېر ګاونډیو او د سیمې هېوادونو په همکارۍ د افغانستان د کانونو او طبیعي شتمنیو د لوټلو او له افغنستانه بهر د بهرنیو اسعارو پر انتقال بوخت یا په لټه کې دي.

د دې تاریخي ناورین مسوولیت پر هغو مداخلو کوونکو هېوادونو سربېره چې په تېرو پنځو لسیزو کې یې د نیابتي جګړو په پیلولو سره د افغانستان د بې ثباتۍ لامل شوي، په مستقیمه او ځانګړې توګه په تېرو شلو کلونو کې د هغو افرادو پر اوږو دی چه مشري، تصامیم، د هیواد امنیتي پالیسۍ، بهرنۍ تګلارې، اقتصادي پراختیا او حکومتدارۍ برخې یې په لاس کې وې او په حقیقت کې یې پوځي، اقتصادي او سیاسي واک ټول انحصار کړی و.

دغه کوچنۍ طبقې په مداخله کوونکو هېوادونو باندې په تکیې، مالي، اداري او اخلاقي فساد او له قانون څخه په پرله پسې سرغړونو سره، افغانان له تاریخي فرصتونو څخه بې برخې کړل، چې پر بنسټ یې د یوې ښې ټولنې د جوړولو زمینه برابره شي.

دغې کوچنۍ ډلې د تلپاتې سولې او ثبات د لاسته راوړلو لپاره او د بشري ټولنې د کاروان سره په همغږۍ اقتصادي هوساینې رامنځته کیدو چانس هم ضایع کړ او د خپلو شخصي، کورنیو، سمتي او ګوندي ګټو لپاره یې د دې خاورې د ملیونونو انسانانو قرباني او هیلې په سیند لاهو کړې.

دوی د جمهوري نظام د سقوط او د هیواد د نویو دولتي بنسټونو د ړنګیدو زمینه برابره کړه. دوی د دې هیواد دودیز بنســـټونه بدنام کړل؛ دوی د دې خاورې د ملیونونو خلکو د ازادۍ او ښــــه ژوند خوبونه له منځه یوړل او په دې وروســتیو کې یې په ښــکاره او غیر اخلاقي بې مسـوولیتۍ سـره چې بې له شـکه ملي خیانت ګڼل کیږي، د هېواد له سیاسي او نظامي مدیریته وتښتیدل او بې دفاع ولس یې په کور دننه بې برخلیک په میدان، پرېښود.

1. د بحران اصلي ریښې:

په افغانستان کې د معاصر بحران ریښې له دریو (تاریخي، کورنیو او بهرنیو) اړخونو ارزول کیدای شي:

کورنی اړخ:

د کړکیچ د ریښو مطالعه ښیي، چې افغانستان په جدي ډول د یوه ټولنیز تړون له تشې سره مخ دی، دا تړون چې تر اوسه حاکمانو د خپلو شخصي افکارو او ګټو پر بنا داسې وړاندې کړی چې ولس په طبقو او ډلګیو ویشـي، چې له شک پرته دغه ډول یو ټولنیز تړون د دې خاورې اوسیدونکو ته د منلو وړ ندی.

پر انساني ارزښتونو ولاړ د یوه متوازن، جامع او سنجول شوي ټولنیز تړون تشه ددې لامل شوې، چې په هیواد کې د همغږۍ فضا اغیزمنه، بشري او اقتصادي پرمختګ ټکنی او عدالت او قانون تر شا پاتې شي.

په حقیقت کې دا کمی د ټولنیزو کړکېچونو د زیاتېدو اصــــلي عامل دی، چې په پای کې یې له خلکو ســیاســـي واک واخیســت او د هېواد رهبري یې د څو کورنیو یا ځانګړو ډلو په لاس کې پرېښــوده. دا وضــعیت په تېره بیا په تېرو څلورو لســیزو کې د خپلو ســتراتیژیکو او جیوپولیټیک اهدافو د پرمخ بیولو لپاره د ســیمې د هېوادونو او د نړۍ د قدرتونو د مداخلې میدان ګرځېدلی دی. په دې توګه په داخلي ابعادو کې د مناســبو ټولنیزو، اقتصــــادي او ســیاســـي شرایطو شـتوالی تل د مداخلو او ښـکېلو هېوادونو د یرغل لپاره زمینه برابره کړې او د دې خاورې د اوسـېدونکو د نسلونو ژوند او وجود یې قرباني کړی دی.

موږ یوازې د شـلمې پیړۍ په دویمه نیمایي کې د ډیموکراسـۍ لسـیزه داسـې یو فرصـت بللی شـو، چې د مدني خبرو اترو لپاره د پیل ټکي کیدای شــوای آن که په ډیر لومړني بڼه هم وای؛ خو له ټولنیز تړون ســره ســم د نوي عصــر اړتیاوې، د عصـري ټولنو سـره همغږي او ورته نورې اړتیاوې او د بشـري او اقتصـادي پرمختګ فرصـت په کې برابر و.

له بده مرغه ۱۳۵۲ هجري لمريز کال د چنګابښ کودتا دغه فرصت له منځه يوړ او د سياسي مديريت او د هيواد د اقتصادي، ټولنيزو، کلتوري او جيوپوليټيکل بحرانونو د حل له پاره رامنځته شوی فلټ فارم يې ګډ وډ کړ.
د سړې جګړې په اوج کې د ۱۳۵۲ کال کودتا او په سيمه کې سياسي بحرانونو افغانستان د بحران يوه بل پړاو ته ور د ننه کړ، چې د تېر په پرتله خورا پېچلی او ژور و.
دې ساړه شمال د افغانستان د سياسي مديريت مزل د يوه ګاونډي هيواد د مداخلې پر مټ ګډ وډ کړ، چې وروسته همدې هيواد د يوه ځانګړي مذهبي تعبير پر بنسټ له ترهګرۍ څخه د وسيلې په توګه کار واخيست او دا فرصت يې د ځان په ګټه په سيمه کې د خپلو ستراتيژيکو اهدافو د تعقيب لپاره وکاروه او تر څنګ يې هغه موخه هم تر لاسه کړه چې د خپل نفوذ د ساتلو لپاره يې د افغانستان بهرنی سياست په خپلو ګټو پورې غوټه کړی و او دا کار په افغانستان کې د سياسي واک او حکومت په سقوط سره ممکن و.
ورپسې کودتاو چې د برنی ملاتړ يې درلود، دا سياسي مفکوره لا پياوړې کړه چې د يوه بهرني هېواد په ملاتړ د افغانستان د سياسي ګوندونو او پوځي سياسي ډلو ترمنځ سياسي واک تر لاسه کولای شي. له ۱۳۵۷ هجري لمريز کال څخه تر اوسه پورې په افغانستان کې ټولې سياسي او مليشه ډلې سياسي واک ته د رسيدو تر ټولو آسانه لاره د يو يا څو بهرنيو هيوادونو په ملګرتوب د پوځ او وسلو درلودل ګڼي.
د دولت داخلي مشروعيت او سياسي مديريت چې د يوه هيواد د وګړو د ارادې پر بنسټ بايد د رايو په صندوقونو کې د خپلو ازادو رايو له لارې و آزمويل شي، له بده مرغه د دې ډلو په خبرو کې هيڅ ځای نه لري او يا هم له منځه وړل شوي او نا اندوله ګنل کيږي او د بهرني اړخ په اړه، افغانستان د اسيا په پوله کې د خپل ځانګړي جغرافيايي او جيوپوليټيک موقعيت له امله تل د فاتحانو تر نظر لانديې و او په راتلونکي کې به هم همداسې وي، چې له يوې خوا ختيځه اسيا له منځني ختيځ او له بلې خوا جنوبي اسيا او هند د منځنی اسيا سره نښلوي.
دغه ځانګړني په معاصر تاريخ کې هم په نولسمه پيړۍ کې د روسيې او بريتانيې د دوو څواکمنو هېوادونو په ګېون دې خاورې ته د نړۍ د قدرتونو د مستقيم تګ لامل وو. او شوروي اتحاد او امريکا يې په شلمه او يوويشتمه پيړۍ کې دلته له يو بل سره په رقابتي لوبو کې څرګند کړل.

بهرنی اړخ:

پاکستان او د سيمې يو شمير نور هيوادونه په افغانستان کې دننه د نيابتي وسيلو په کارولو سره په سيمه کې د سيالی کولو ته زړه ښه کوي او په شلمه پيړۍ او په تيرو شلو کلونو کې يې خپل بخت آزمويلی او لا هم له دغو کړنو نه دي لاس په سر شوي.
د افغانستان او پاکستان ترمنځ د فرضي کرښې لانجه او د ځمکي پر سر دعوې، چې کولای شي د قانوني لارو او نړيوالو بنستونو له لارې ورته مناسب حل ومونډل شي د جګړې لامل ګرځيدلی و د پاکستان لوبې يې د خپلو نيابتي

پوځي وسـايلو په کارولو سـره لاپسـې زياتې کړي، چې اوس د يو زخم په توګه د دواړو هېوادونو په جوړښـت کې راښکاره شوی او په سيمه کې يې د سياسي او اقتصادي بې ثباتۍ لپاره نوره زمينه هم برابره کړې ده.
د ټولو نړيوالو، سـيمه ييزو او ګاونډيو لوبغاړو ګډ جيوپوليټيکل اهداف چې د افغانسـتان او خلکو په اړه بدبينانه او سپک نظريات، چې ټول يې کمزوری، بې ثباته، بې وزله او وروسـته پاتې افغانسـتان غواړي او له دې افغانسـتان يې موخه په اسـانی او خپلې خوښـۍ سـره يې د خپلو سـيالانو په وړاندې د جګړې د ډګر په توګه د يوه ځای موندل دي او دا هغه څه دي چې لا هم هره ورځ د افغانستان له خلکو قرباني اخلي.
په دې او دې ته ورته شاليد سره د افغانستان خاوره په تېرو څلوېښتو کلونو کې څو څو ځله د پرديو له ښکاره او پټ اشـغال سـره مخ شـوې ده. دا ټولې دردونکي تاريخي پيښـې او د پرديو فاتحانو او واکمنانو پرله پسـې يرغلونو او د هغوی د کورنيو سـياسـي مليشـو له خوا رامنځته شـوي، چې تاريخي مسـووليت يې هم د همدې ډلو او ټپلو پر غاړه دی.
د افغانسـتان د کړکيچ ريښـې په کورني او بهرني اړخ دواړو کې څو اړخيزه ريښـې لري، چې له همدې امله د يوه اړخ په ګوته کول او په نورو پيچلو اړخونو باندې سـترګې پټول د هيواد د بحران په حل کې مرسـته نه کوي. ځکه نو اړينه داده، چې د افغانسـتان د نوی نسـل او سـياسـي فعالين د خپلې وطن د ويجاړونکي او تاريخي بحران په څو معلومو او نامعلومو اړخونو کې له ويرې پرته په پوره روڼتيا سره بحث وکړي، ترڅو په علمي بنسټ د مثبت بدلون لپاره مناسب او منطقي پاليلي او پلان ته ورسيږي.

دوهم څپرکی

بنسټيز نظرونه او موخې

1. دولتي سيستم او نوی ټولنيز تړون:

د سـياسـي علومو او ټولنيز مديريت په اړه پراخې څېړنې او د تېر تاريخ درسـونه ښـيي چې د معاصـرې بشـري ټولنې د ګډو سـياسـي نظامونو له ډلې جمهوري نظام د خلکو د آزادې ارادې او رايه پر بنسـټ ولاړ وي، چې د دوی د مسـتقيمو غوښـتنو پايله ده او همدارنګه يوازينی سياسي نظام دی چې په حقيقت کې د يوې خاورې د اوسېدونکو د تابعيت حق تضـمينولی شـي. دا نظريه د افغانستان د ملي ازادۍ ګوند يو له بنسټيزو باورونو ده او موږ هوډ لرو چې د افغانستان له اتباعو سره په ګډه ددې باور لپاره کار وکړو ځکه دا نظريه د دولتي سيستم په جوړولو او د افغانستان په سياسي مديريت کې مهم ارزښت دی.

د افغانسـتان د ځمکنی بشـپړتیا سـاتل د یوه خپلواک او واحد دولت په توګه زموږ د سـیاسـي موخو بنسـټ دی او موږ يې نه یوازې خپل ځان مکلف ګڼو، بلکې دا د هر هېوادوال دنده او مسـوولیت بولو چې د همدغو اسـاسـي ارزښـتونو پر بنسـټ په افغانستان کې د یوه غیر متمرکز مدیریت په لرلو سره د یوه جمهوري نظام رامنځته کول اصل وګڼي.
همدا سیستم د هېواد د ټولو اتباعو د ګډ برخلیک په ټاکلو لاره ټاکي او په دوامداره توګه د افغان اتباعو د بنسټیزو د خوندیتوب او ساتلو لپاره مناسبه لاره ده.
زموږ په اند د افغانسـتان راتلونکی باید د ډیموکراسـی د نړیوالو او منل شـویو ارزښـتونو پر بنسـټ یو جمهوري دولتي نظام تضمین کړي.
د افغانستان جمهوري ریاست باید د یوه نوي ټولنیز تړون پر بنسټ د افغان وګړو د حقونو اساسي کرښې او په لویو او مهمو سیاسي چارو او پریکړو کې د ولس د استازیتوب میکانیزم ترتیب او تنظیم کړي.
دا چې ولسونه هم ځان په پریکړو کې شریک وګڼي او هم د مسوولیت احساس ولري په دې توګه د افغانستان د پرمختګ مزل چټکیږي او له شته ظرفیتونو د مناسبې ګټه اخیستنې تر څنګ د نویو افکارو د راټوکیدلو فرصت هم برابریږي، چې پر مټ يې ټولنیز، اقتصادي او سیاسي ثبات او پرمختګ رامنځته کیدای شي.
دا نوی ټولنیز تړون به چې د افغانسـتان د نوي اسـاسـي قانون په چوکاټ کې ترتیبیږي او په کې به د افغانسـتان بشـري، کلتوري او ټولنیز جوړښت سره سم د ټولنې د ټولو اقشـارو حقونه خوندي کوي او د نظریاتي تبادلې لپاره به نوي فرصتونه رامنځته کړي او د دې فکري محور په شاوخوا کې به لوی اکثریت افغانان په اجماع سره د عدالت او برابری پر بنسټ په ګډ کار سره بایلل شوي ارزښتونه او وقار بیرته تر لاسه کړي.
موږ دا خپل مسوولیت ګڼو چې په همدې محور د پایدارې سولې او سوکاله ژوند برابرولو لا زیاتې هلې ځلې وکړو.
ددې موخو د تر لاسـه کولو لپاره د افغانسـتان د آزادئ ملي ګوند په ملي، سـیمه ییزه او نړیواله کچه لنډ مهاله، منځمهال او اوږدمهاله اهداف ټاکي، چې د دوامداره خبرو اترو پر مټ به تعقیبیږي.

2. د افغانستان د وګړو د اساسي حقونو ملي وثیقه:

د افغانسـتان پر جغرافیه د اوسـیدونکو ټولو اتباعو حقونه د افغانسـتان د آزادئ ملي ګوند تر ټولو مهم ارزښـتونو دي او له همدې امله د اوسیدو د حق خوندي کول او ساتنه زموږ د داعیې او سیاسي مبارزو یوه اساسي موخه ده.
د افغانسـتان د آزادئ ملي ګوند ویاړي، چې په دې سند کې په لومړي ځل د افغانسـتان په سـیاسـي ادبیاتو کې د منل شـوي لس نړیوال اسـاسـي حقونه د(افغانسـتان د وګړو د اسـاسـي حقونو منشـور) په توګه وړاندې کوي او ددې وثیقې او منشـور د موادو عملي کیدل زموږ د سیاسي او مدني ارزښتونو یوه اساسي موخه ده.
د افغانانو له خوا د دې منشـور منل به په هیواد کې د نوي ټولنیز تړون پیاوړی فکري او حقوقي بنسـټ رامنځته کړي. د دې منشور تصویب د یوې ملي وثیقې په توګه د افغانستان د اتباعو په زړه کې د جمهوري بنسټ او اصل او رامنځته کول دي او

د اساسي قانون په ګډون نور ټول قوانین پر همدې بنسټ جوړېږي. "د افغان وګړو د بنسټیزو حقونو منشور" کې د یو بنسټیز تاریخي سند په توګه د بشریت تر ټولو اساسي ارزښتونه شامل دي او د دې منشور په منلو او پلي کولو سره، د هېواد د هر آزاد وګړی خپل اساسي حقونو ته بې له شکه لاسرسی مومي او په حقیقت کې دغه تاریخي ژمنه د معاصرو هېوادوالو او راتلونکو نسلونو لپاره د معاصر افغانستان د فکري بنسټ ډبره ده او په معاصره نړۍ کې د افغانستان په نوم د هېواد د ثبات او بقا تضمینوي. موږ په دې باور یو چې د افغانانو اساسي حقونه چې لاندې لس ارزښتونه پکې شامل دي، هر یو نړیوال ارزښت او د انساني ژوند کرامت په کې شامل دی:

1. د ژوند حق
2. د نظر او بیان د ازادۍ حق
3. د مدني غونډو حق او په سیاسي فعالیتونو او سازمانونو کې د ګډون حق
4. د تعلیم ترلاسه کولو حق
5. قضایي عدالت ته د لاسرسي حق
6. د کار او اقتصادي ګډون حق
7. اساسي روغتیایي خدمتونو ته د لاسرسي حق
8. د ټولنیزې هوساینې خدماتو ته د لاسرسي حق
9. شخصي امنیت ته د لاسرسي حق
10. د محرمیت او شخصي ملکیت حق

د یادو ارزښتونو تر څنګ د افغانانو د عمومي اجماع پر بنسټ ځینې نور مسائل هم د اړتیا پر مهال پر دې نوملړ ور اضافه کیدای شي.

3. خپلواک دولت او ازاد ملت:

د افغانستان ځواکمنتیا او ثبات د دې خاورې د اتباعو په متنوع جوړښت، رنګارنګۍ او ډول ډول جغرافیوي جوړښت کې دی. د افغانستان د آزادۍ ملي ګوند په دې اصولو ولاړ دی چې هر هغه څوک په دې جغرافیه کې ژوند کوي، چې په هره ژبه خبرې کوي او په هر مذهب وي، د افغانستان د آزاد ملت یوه نه بېلیدونکې برخه ده او د دې هیواد د یوه تبعه په توګه، د تابعیت حقونه او مکلفیتونه، لري او دا ګوند همدا تنوع د افغانستان د ټولنې د ثبات او استحکام اساسي راز ګڼي.
پر ټول ملت د یو شخص یا یوې ډلې د مشخصې مفکورې یا ایډیالوژیکي تپل یا د واک انحصار د افغان ملت له ارزښتونو سره په ټکر او د ملي امنیت پر زیان ده، موږ باور لرو چې د افغانستان سیاسي ثبات، کلتوري او اقتصادي هوساینه، سوکالي، بشري امنیت او تلپاتې سوله یوازې د یوه پیاوړي خپلواک دولت او یو خپلواک او ځواکمن ملت په درلودلو سره ترلاسه کیدای شي.

موږ، د افغانستان خلک، په دې تاریخي او برخلیک ټاکونکو شیبو کې یوازې دوه لارې لرو:

لومړی؛ دا چې د بحران دوام ته غاړه کېږدو او د تاریخي شرم او د څو نسلونو ناتواني په میراث پرېږدو چې زموږ تاریخي ستونزو ته منطقي حل ومومي.

دوهمه دا چې په عقلاني اقداماتو سره هڅه وکړو، له دې ناوړه تاریخي کړکیچ څخه راووځو او خپل انساني، کلتوري او تمدني وجود او خپله خاوره د تباهۍ له خطره وژغورو.

موږ غواړو د خپل وخت دا تریخ حقیقت ومنو، تر څو چې د افغانستان خلک د دې سپېڅلي هدف په محور کې ځانونه سمبال نه کړي او له سیاسي درایته کار وانخلي، نو د افغانستان د خلکو د ستونزو او د افغانستان د کړکیچ د حل لپاره به هیڅوک هڅه او هاند ونه کړي.

مدني عمل په نننۍ نړۍ کې ډېر ځواکمن هیوادونه له لسګونو حیاتي او امنیتي ستونزو سره مخ کړي دي او د خپلو ملي امنیتي ګټو د خوندي کولو لپاره له ډېرو ستونزو سره لاس او ګرېوان دي. په نړۍ کې د هر هیواد اساسي لومړیتوب د خپلو ملي ګټو او اهدافو خوندي کول دي چې د معاصر سیاست محوري ارزښت دی. له همدې امله له نړیوالې ټولنې څخه د هر ډول د عادي یا بشردوستانه لاسوهنې تمه غلطه هیله او لار ورک کوونکی تصور دی.

د افغانستان ژغورل نن د وطن د هغه بچیو په لاس کې دی، چې په سیاسي او مدني حرکتونو سره کولی شي دا هیواد وژغوري.

که د لاریونونو او د افغانانو په تیره بیا د هیواد د ښځو د برحقه غوښتنو څرګندونو سره سره، د هغوی د بنسټیزو حقونو د تأمین او د طالبانو پر رژیم د نړیوالې ټولنې لخوا فشار راوړل شي، چې دغه مشروع غوښتنو ته ځواب ووایي، نو دغه وسله واله ډله به د دوی د حقونو د تامین په برخه کې خپلې هڅې وکړي: خو که په جبر او ټینګار سره خپلو ناروا دریځونو ته ادامه ورکوي او د افغانانو مشروع او برحقه حقوقو او غوښتنو ته هیڅ پام نه کوي، د راتلونکو جنګونو چې ډېر قربانیان به ولري، مسوولیت به یې نیغ په نیغه د مشرانو او جنګیالیو پر اوږو وي. په لومړي ګام کې به د سیمه ییزو او په دویم ګام کې به د نړیوالو ملاتړو په اوږو وي.

له بده مرغه د حکومت له غضب څخه له یوه کال څخه زیات وخت وروسته هم طالبانو له نړیوالې ټولنې سره په خپلو ژمنو عمل نه دی کړی. د افغانانو ملي او دیني ارزښتونه یې نه دي مراعات کړي. کنوانسیونونو او دودیزو نړیوالو اصولو ته یې پام نه دی کړی؛ او تر اوسه پورې په هیواد کې د ملي ګټو او د وګړو د حقونو په چوکاټ کې د مشروع سیاسي واک او د قانون د حاکمیت د رامنځته کولو لپاره د منلو وړ حل لارې موندلو لپاره له نورو سره خبرو ته چمتو نه دي.

موږ باور لرو چې له دې بحران څخه د وتلو هڅه د افغانانو حق دی او په دې کې هم شک نشته چې آزادي د حق او د ملي حاکمیت د شعار په بدرګه له مختلفو سیاسي او مدني لارو تر لاسه کیدای شي.

د دې انساني ایډیال حالت د تر لاسه کولو لپاره د ټولو افغانانو لومړیتوب مدني او پراخه خبرې اترې دي، چې ټول سیاسي او مدني قوتونه پکې برخه واخلي، ترڅو د دې کړکیچ د پای ټکي ته ورسیږو او نور د هیڅ مور اوښکې د خپل ماشوم په غم او ژړا کې په تویې نشي. او د افغانستان په خاوره کې یو وږی او ناروغ ماشوم و نه موندل شي.

زمونږ د هیواد اوسنی وضعیت د ملي واکمنی د نه جوړښت په برخه کې د پرله پسې کړکیچونو پایله، په ښکاره ډول ښیي چې د افغانستان د ملي دولت د جوړولو پروژه د یوې بهرنۍ مفکورې او موډل پر بنسټ ده، چې ټولنیز، ایډیالوژیکي ، کلتوري او همدارنګه د کېنې، ښي او ملتپالو ایډیالوژیو د پیروانو د پرله پسې هڅو سره سره، چې کله ناکله د نه منلو وړ تاوتریخوالي سره هم مل وو، په استعماري دوره کې او د استعمار څخه وروسته دوره کې، په عمل کې ناکامه شوې.

د دغو بنسټونو بې کفایتي د افغانستان په مختلفو سیمو او متفاوتو بڼو ثابته شوې، ځکه چې دا فکري موډل د ټولنیز جوړښت، تنوع او د انساني او کلتوري جوړښت له پیچلتیاوو، اقتصادي ظرفیتونو او د افغانستان د طبیعي او بشري جغرافیې له جوړښت سره همغږی نه دی، له همدې امله د ملي دولت د جوړولو لپاره هر ډول هڅه د دغو مفکورو او جوړښتي موډل پر بنسټ ، په هره اراده او په هر ډول شرایطو کې یوه ناکامه هڅه ده او یوازې د افغانستان خلک د یوه بل وژونکي بحران ته مخامخ کوي.

په افغانستان کې د بشري او کلتوري ډلو جوړښتي پیچلتیا او تنوع او د کوچنیو کلتورونو د کثرت حقیقت منل په خپل ذات کې یو ارزښت او ځواک دی. د افغانستان د ملي ازادۍ ګوند په نظر، په افغانستان کې د (ملي دولت) د جوړولو وړاندیز شوی موډل باید د دې هیواد د سیمه ییزو واقعیتونو سره وتړل شي، ترڅو د ګډ مالکیت احساس منعکس کړي.

موږ باور لرو چې د جمهوري نظام په چوکاټ کې د دولت جوړښت، د وګړو حقونو او ډیموکراسۍ د نړیوالو ارزښتونو پر بنسټ، چې په دې هیواد کې د بشري او کلتوري شرایطو د تنوع هرکلی کوي، کولی شي د بشپړې خپلواکۍ لامل شي چې له یوې خوا به د ځواکمن حکومت او له بلې خوا به د یو آزاد ملت رامینځته کیدو سبب شي.

د وګړو حقونه او مساوات له هغه بنسټیزو ارزښتونو څخه دي، چې په دولت کې باید له کوچنیو کلتورونو سره منعکس شي او د ګډ ژوند فرصت برابر کړي.

یو غښتلی او خپلواک دولت د یو آزاد ملت په موجودیت کې کولی شي د انساني همغږۍ، یو بل منلو او یووالي ساحه پراخه کړي؛ د متحرک انساني کلتور پیاوړتیا او د پرمختګ، انفرادي سوکالۍ او بشري حقونو خوندیتوب لپاره د ټولو د هوساینې او د هیواد د سوکالۍ لپاره یو پلیټ فارم چمتو کړي.

د دې مادې پر بنسټ، هر هغه څوک چې په دې جغرافیه کې ژوند کوي، هغه که نارینه وي که ښځینه، د هرې ژبې، توکم، هویت، دیني او مذهبي عقایدو سره د افغانستان د آزاد ملت برخه ده او د یوه تبعه په توګه په دې هیواد کې له مساوي حقونو او حقوقو برخمن دي او د تابعیت مساوي حقوق او مکلفیتونه لري چې د ګډ برخلیک په ټاکلو کې برخه واخلي. موږ په دې باور یو چې د یوه خپلواک هیواد په حقوقي او سیاسي چوکاټ کې، هیڅ ډله، تر هیڅ عنوان او شرط لاندې، د نورو ټولنیزو ډلو د تابعیت حق له پامه نه شي غورځولی؛ د دوی له موجودیت او حقونو څخه انکار کول او د واک په سیستم کې د دوی د ونډې مخنیوی، یا خپلې ناروا او استبدادي غوښتنې په نورو تپل د معقولیت لاره نه ده.

4. سیاسي واک او د مشروعیت مسئله:

په سیاسي واک او حکومتولۍ کې د مشروعیت بنسټیز اصل او قانوني بنسټ بې له شکه د افغانانو خپلواکه اراده ده چې په بیلابیلو کچو، قضیو او په مشخصو وختونو کې د ازادو ټاکنو له لارې تمثیلیږي.

زمونږ له نظره، تر څو چې د افغانستان د ویجاړونکي کړکیچ اصلي ریښې وچې نه شي، زمونږ په هیواد او سیمه کې د تلپاتې سولې او ثبات ټینګیدل ناشوني ښکاري. سیاسي واک د افغانستان په خلکو پورې اړه لري چې په ملي او محلي تصمیمونو کې د هر وګړي د ازادې رایې له لارې یې استازیتوب کیږي.

له دې نظره، په هیواد کې د سیاسي او اداري مدیریت لپاره د سیاسي واک او حکومتولی د مشروعیت اساسي معیار او انډول یوازې د خلکو په ازاده رایه اندازه کیدلی شي.

ملي واکمني د افغانستان د ازادو خلکو امانت دی او دا الهي امانت باید ژر تر ژره دوی ته وسپارل شي. دا دنده یوازې د اتباعو په محور د جمهوري نظام په چوکاټ او د نړیوالو دیموکراتیکو ارزښتونو پر بنسټ ترسره کیدی شي، په همدې توګه، د جمهوري نظام پیاوړتیا او ثبات یوازې د خلکو د فعال ګډون له لارې تضمین کیدی شي چې په ازادو ټاکنو کې له کوم ځنډ پرته د رایې ورکولو له لارې خپله اراده څرګنده کړي.

په عین حال کې، د سیاسي واک ترلاسه کول او د حکومت او واکمنانو مشروعیت یوازې په ټاکنو کې د خلکو د آزادې رایې په معیارونو اندازه کیدی شي. د افغان ولس له ملاتړ او آزادې ارادې پرته د سیاسي واک غصب او د افغان ولس له مستقیم ګډون او ازادې رایې څخه لرې د حکومتولی په خپله خوښه او د ښکیلو ډلو له خوا د زور او بهرني ملاتړ په واسطه د حکومتولی لاس ته راوړل، په هر ډول، ناروا او غیرمشروع دي.

د دې ارزښت پر بنسټ، مونږ باور لرو چې حکومت باید د افغانستان د خلکو د ملي اجماع له لارې د ولسواکۍ د نړیوالو معیارونو او د افغانستان د ټولو خلکو د منل شویو ارزښتونو پر بنسټ رامنځته شي. د افغانستان په جمهوري سیستم کې د سیاسي واک رامنځته کول چې د دې خاورې د ټولو خلکو په اراده او د خپل برخلیک په ټاکلو کې د ګډون له لارې خپل مشروعیت ترلاسه کوي، نه یوازې په سیمه کې سیاسي او امنیتي ثبات راوستلی شي، بلکې معقولې لارې چارې هم برابرولی شي څو تاریخي بحرانونه په ریښو وچولو سره حل کړي او د افغانستان او سیمې د خلکو لپاره د خواخوږۍ، انساني او کلتوري هماهنګۍ یو پلیټ فارم رامینځته کړي.

5. غیر متمرکزه حکومتداري:

په افغانستان کې د سیاسي نظامونو او حکومتونو د سقوط یو له مهمو عواملو څخه د تصمیم نیونې واک، د پالیسۍ د تطابق او سیاسي کړنو د واک محدودیت د یو کس په لاس کې چې د دولت د مشر او یا د یوه محدودې فکري ډلې په لاس کې ګڼل کیږي، دی. په حقیقت کې مونږ د دې شاهدان یو چې د افغانانو د راتلونکو نسلونو برخلیک د یوه شخص یا بالاخره د یوې وړې ډلې په افکارو ټاکل شوی دی. دا څرګنده ده چې د داسې مدیریتي چلند بدمرغه پایله له سیاسي سقوط پرته بل څه نه شي کیدای چې په پایله کې به ټولنیز ناورین رامنځته کوي.

د افغانستان په معاصر تاریخ کې که څه هم مونږ په رسمي توګه له یو دیکتاتور واکمن سره نه یو مخ شوي، خو په عمل کې د دې هیواد مشرانو تل د خپلو اعمالو د معافیت په شرایطو کې د وړو دیکتاتورانو په څیر د نامحدودو واکمنو په توګه چلند کړی دی. هرکله چې دوی وغواړي، د خپلې خوښې قوانین ماتوي او د هیوادوالو حقونه تر پښو لاندې کوي او د هیواد سترې ګټې یې د خپلو وړو شخصي، کورنیو یا ډله ییزو ګټو په پلمه قرباني کړي دي، خو پرته له سردار محمد داوودخان څخه چې

د جمهوریت په پای کې د فشار له امله یې د تیښتې پر ځای پاتې کیدلو ته یې لومړیتوب ورکړ او بې وزله ملت یې په بدبختۍ کې پرېښود پرته له دې چې د خپل ولس او هیواد په وړاندې ځان حساب ورکوونکی وګڼي. په دې توګه د هیواد سیاسي او اداري مدیریت نامحدود واک د یو کس په لاس کې او یا هم د یوې وړې فکري ډلې په لاس کې نیولو په تاریخي لحاظ خپله بې کفایتي او تباهي ثابته کړې ده او زموږ په اند دا په هیڅ ډول توجیه کیدی نشي او هیڅ د منلو وړ نده.

د داسې تاریخي شالید او درسونو په زده کولو سره، موږ باور لرو چې د پریکړې کولو ځواک، د سیاسي مدیریت او پالیسي جوړونې په کچو کې، او د اداري او حکومتدارۍ په کچو کې د عامه خدماتو د چمتو کولو او وړاندې کولو لپاره باید په افقی ډول وویشل شي او اغیزمن او غیر متمرکز قوانین جوړ شي. سیاسي او اداري مدیریت غیر متمرکز کول په دې معنی نه دي چې واک د مختلفو ډلو تر منځ د سلنې پر بنسټ وویشل شي یا د اضافي پوستونو رامنځته کول اوسي چې د واک د وېش دغه ډول تعبیر برسیره پدې چې د افغان ولس کومه ستونزه حل نه کړې بلکې د کوچنیو دیکتاتورانو شمیر به زیات کړې او یو ځل بیا به هیواد د لا وېش او حتی ډله ییز تاوتریخوالي ته لار هواره کړي چې د حکومتولۍ عملي تجربې او په تیرو شلو کلونو کې د عامه خدمتونو په وړاندې کولو کې د ناکامي د دې ادعا ښکاره ثبوت دی.

زموږ په اند، د افغانستان د سیاسي مدیریت د سیستم غیرمرکزي کول باید په دولتي نظام کې د درې ګونو قواوو د جلاوالي او بشپړې خپلواکۍ پر بنسټ ترسره شي. د دې جلا کولو او د درې ګونو قواوو د خپلواکۍ په یقیني کولو سره، د عامه خدماتو د مدیریت تصمیم نیولو او اجرایوي واکونه باید په افقی ډول د قانون پر بنسټ، له مرکز څخه مسؤلو او حساب ورکوونکو دولتي بنسټونو ته انتقال شي. باید یادونه وشي چې موږ د حکومتدارۍ د غیر متمرکز کولو له بیړنۍ اړتیا څخه خبر یو، مګر په ورته وخت کې موږ د هغو کسانو په لاس کې د خلکو د تصمیم نیولو واک له خطر څخه هم خبر یو چې ګټې یې په ملوک الطوایفی وضیعت پورې تړلې دي او د قبیلوي ولسواکۍ څخه د شخصي او ډله ییزو ګټو پر بنسټ سیاسي وسیلې او تعبیرونه ردوو. له همدې امله په افغانستان کې د اداري مدیریت او حکومتولۍ د سیستم د غیرمتمرکز کیدو جزئیات باید د متخصصینو له کتنو او هراړخیزو ارزونو سره په داسې ډول تر سره شي چې دا پروسه بدنامه نه شي او په عین حال کې ولس ته د واک انتقال او د دوی د تابعیت د حقونو د مطلق ګډون او نظارت څارنه وشي.

6. د مرکز او لیرې پرتو سیمو ستونزه:

د افغانستان د معاصر تاریخ لوی درس دا دی چې په کابل کې د سیاسي واک او اداري تصمیم نیولو د تمرکز او د عامه خدمتونو په ځانګړې توګه پوهنې او لومړنیو روغتیايي خدمتونو ته د لاسرسي د محرومیت له امله د افغانستان په شاوخوا کې اوسیدونکي نه شي کولای ځان د تصمیم نیولو خاوندان ، شریکان، سیاسي او د خپلې ارداې نیولو خاوندان جوړ کړي. د افغانستان د سیاسي اشرافو په منځ کې دې ټولنیزو او سیاسي ننګونو ته د منطقي ځواب موندلو لپاره د ارادې د نشتوالي سره، دا باید د حیرانتیا خبره نه وي چې د مرکز او لرې پرتو سیمو ولسونو تر منځ د تل لپاره پټ کړکیچونه او د ګټو او برخلیک تحرکات شته او تر څو دا ګټې یو له بل سره ونه نښلول شي، دا کړکیچونه به دوام ولري. په تاریخي لحاظ، د هر ورځې په

تیریدلو سـره دغه کړکیچونه ډیر شـوي، چې د اختلافونو او جګړو تر بریده رسـیدلي او په پای کې د سـیاسـي نظام او حکومتونو د راپرځیدو او سقوط لامل شوي دي.

هر وخت چې د کابل واکمنان په مرکز کې د واکمنو ډلو د منافعو رقابت په اداره او کنټرول کې نه دي توانیدلي او یا یې د خپل شـاوخوا د محافظه کارو او تخریبي فکرونو په وړاندې د مرکز د مدیریت ضـعیفه اداره کړې ده، پایله یې دودیز فکري حاکمیت دی چې هر وخت یې نوي ټولنیز او دولتي بنسـټونه له منځه وړي او بالاخره یې سیاسـي نظام رانسـکور کړی دی. دې تکراري کړۍ افغانستان څو څو ځله د خپل ټولنیز، کلتوري او سیاسي پرمختګ له معیاري لارې څخه انحراف کړی، که څه هم مطلوب وو اما د توجیه وړ نشي کیدلی.

زموږ له نظره، د دې سیاسي ستونزې لپاره باید په دوه کچو د حل لارې وکتل شي: لومړی ، د هیواد د ټولو اتباعو د مساویانه حقونو منل او په عمل کې ثابتول او له بلې خوا په پرمختیایي مسئلو او خدماتو کې د واکونو او پریکړو لیږد لرې پرتو سیمو ته.

سربیره پردې، د افغانسـتان په سیاسـي مدیریت کې د خلکو د ګډون لپاره د پراخو زمینو برابرول له هماغه ځای څخه چیرې چې دوی ژوند کوي د ولسواکۍ پراختیا او د ټولو لپاره د سیاسي مشارکت د زمینې برابرول هغه حیاتي مسئله ده چې بیړنی اړتیا او سیاسي لومړیتوب لري.

خلک باید دې پایلې ته ورسـیږي چې دوی کولی شــي د محلي مدیرانو په ټاکنه کې خپل برخلیک بدل کړي او د خپلو آزادو رایو ورکولو پواسطه دوی د خپلو کړنو ځواب ویوونکي کړي . د لرې پرتو سیمو ولسونه باید د وطن د مالکیت احساس پیدا کړي او ځان د اتباعو په رول کې وګوري چې مسـاوي حقونه لري او له نورو سره برابر دي ، نه یوازې دا چې د جګړې په ډګر کې د دوی نه یوازې د وسیلې په توګه کار واخیستل شي. د پلازمینې او نورو سیمو ترمنځ د اړیکو په اداره کولو کې د هغو سیاستونو پر ځای چې د کابل د واکمنانو په ځانګړې توګه د افغانسـتان د سیاسـي او اداري مرکز ته د شـاوخوا خلکو په فکرونو کې د کرکې احساس پیاوړی کړي دا اړینه ده چې داسي پالیسي غوره کړي چې دوی ته د مالکیت او ملکیت احساس ورکړي، د ګډ وطن په وړاندې د دوی درناوي وشي او په ګډه هیواد کې د دوی حقونه خوندي کړي.

7. ټولنیز او کلتوري پرمختګ:

د دې خاورې د ټولو اوسـیدونکو د متوازنې ټولنیزې او کلتوري ودې په لاره کې د افغانســتان د ملي ازادۍ ګوند بنســټیزې موخې د (افغانستان د اتباعو د اساسي حقونو په منشور) کې د موجودو ارزښتونو پر بنسټ د اصولو په منلو د ټولنې ارتباطي جوړښت کې تنوع او د هغه د هر اړوند کلتور د یوې برخې په توګه پیژندل، به د افغانستان د خاورې د لوی تمدن او کلتوري بډایه کولو پر بنسټ وي.

د افغانسـتان د ملي آزادۍ ګوند خپل ځان مکلف ګڼي چې د افغانسـتان د خلکو د ستر معنوي ارزښـت چې د اسـلام په سپیڅلي دین او د هغه په اړوندو ارزښتونو یې نه ماتیدونکي عقیده ده، ساتنه وکړي او د پرمختګ لپاره یې هلې ځلې وکړي.

په دې کې شـک نشـته چې د افغانسـتان مطلق اکثریت مسلمانان دي او ټل د خپلو دیني او سـپیڅلو ارزښتونو په دفاع کې ولاړ پاتې دي او اوس هم د هغو منحرفو ډلو له برید سره مخ دي چې غواړي یو ځل بیا له سپیڅلو دیني ارزښتونو نه د یوې سیاسي

وسيلې په توګه د نورو هيوادونو او پرديوو اهدافو د پرمخ بيولو، يا د ځانګړو او ډله ايزو ګټو لپاره تر ې ګټه پورته کړي، ژر يا وروسته به د هغوی پر وړاندې ودريږي.

له يوې خوا د اسلام د سپيڅلي دين د سپيڅلتيا او د لوړو ارزښتونو د ساتنې او پياوړتيا او له بلې خوا د پرديو هيوادونو د شومو موخو د د مخنيوي لپاره د مذهب تر نامه لاندې سياسي لوبې، معاملې او مذهبي وسيلې چې هر ډول اقدام وي په کلکه ردوو.

له دين سره د افغان ولس تجربه او پوهه او د هغې ډلې چې د اسلام سپيڅلو ارزښتونو څخه يې د شعارونو په ورکولو سره د دين ضد کړنې کړې دي اړتيا لري، چې نور اجازه ور نه کړي چې ديني مقدسات تر پښو لاندې کړي او مذهبي،عقيدوي ارزښتونو نه د سياسي وسيلې په توګه ګټه واخلي

په يوه تعريف کې، سياست د ټولنيزو چارو د اداره کولو علم دی، کوم چې بايد د خلکو او د نړۍ د چارو تنظيم کولو سره معامله کوي، لکه د عامه خدماتو وړاندې کول او د خلکو ترمنځ د اړيکو تنظيم کول. نو له همدې امله د وګړو په ژوند کې د خصوصي او ټولنيز ډګر په جلا کولو سره بايد د سياسي، اقتصادي، ټولنيز مديريت، د خلکو د ژوند او کلتوري چارو د مديريت ډګرونه ځانګړي شي او په ټولنيز ډګر کې د ټولو خلکو په ګډون سره چلند وشي.

نن د دې وخت رارسيدلی چې ديني چارو ته په شخصي ډګر کې خپل مناسب ځای ورکړل شي او د هيواد د اتباعو دغه لوړ ايډيالوژيک ارزښتونه په بشپړه توګه خوندي شي. د لوړو ديني ارزښتونو او د ټولنې ښه والی د دې دواړو برخو د حدودو په پيژندلو کې دی.

که څه هم تير کال د افغانستان د ټولو خلکو لپاره له دردونو او کړاوونو ډک کال وو، خو د افغانستان زړورو او باعزته ميرمنو د طالبانو له جنسي تبعيضي رژيم او د هغوی د آزادو مبارزو سره چې طالبانو له جبر او تاوتريخوالي کار واخيست، په دې د ښځو لپاره کړاو او درد په هيواد کې دوه چنده شو. ښځې د کار کولو او د مشروع معيشت د ترلاسه کولو، د زده کړې او د سفر کولو له حق څخه بې برخې شوې او د ټولو ټولنيزو او سياسي دودونو خلاف، کله بندي شوې او کله هم شکنجه شوې. د طالبانو د نامشروع رژيم له خوا پر افغان ښځو مسلط شوی وضعيت يوازې د تاريخي شرم او د انساني کلتور او تمدن په تيارو کې د توررداغ په توګه ګڼل کيدای شي.

ښځې د افغانستان مساوي اتباع دي او بايد د اتباعو له ټولو حقونو څخه برخمنې وي. موږ د افغان ښځو پر وړاندې د تبعيض د سمدستي پای غوښتنه کوو او غواړو چې دا ناوړه وضعيت ژر تر ژره پای ته ورسيږي. د افغانستان د ازادۍ ملي ګوند هر ډول جنسي تبعيض، د کلتوري او نژادي اقليتونو او مذهبي لږکيو پر وړاندې تبعيض ردوي او ټول افغان وګړي د هيواد د مساوي اتباعو په توګه پيژني.

افغانستان يو له هغو هيوادونو څخه دی چې په تيرو څلويښتو کلونو کې د پرله پسې جګړو، تاوتريخوالو، طبيعي پيښو، بې وزلۍ او بې روزګارۍ له امله يې ډېری وګړي پاکستان، ايران او د نړۍ نورو هيوادونو ته کډوال او بې ځايه شوي دي. له بده مرغه په تير کال کې دغه حالت شدت موندلی او د هيواد د اړتيا وړ انساني استعدادونو لوی شمير له هيواده وتلو ته اړ شوی دی، چې د دې پروسې دوام د افغانستان د ودانولو لپاره يو له جدي اندېښنو څخه دی.

له همدې امله د دې لوی نفوس د باعزته راستنیدو مسئله د افغانستان د ملي آزادی ګوند له مهمو موخو څخه ده. د افغانستان د ټولو اوسیدونکو د تابعیت د حقونو تامینول او د عامه او بنسټیزو خدمتونو وړاندې کول چې پکې وړیا ښوونه او روزنه، وړیا لومړنی روغتیایي خدمتونه، د ماشومانو او ځوانانو د فزیکي او معنوي ودې لپاره د مناسبو ساحو اسانتیاوې، معلولینو او د اړتیا وړ بوډاګانو ته د ټولنیز ملاتړ او نور خدمتونه اړین دی. د نژادي، کلتوري، ایډیالوژیکي او جنسیتي ځانګړتیاوو له پام نیولو پرته د دې خدماتو وړاندې کول د افغانســـتان د ملي ازادئ ګوند له مهمو موخو او کمپاینونو څخه ګڼل کیږي. په لنډ مهاله منشــور کې په دې برخو کې مفصــل پلانونه چې موخه یې د ملي حاکمیت رامینځته کول او د جمهوري نظام رامینځته کول وي د اوس لپاره د وخت څخه دمخه او د دې سند له دائرې څخه بهر دي.

له همدې امله، د افغانستان د ملي ازادئ ګوند په مفصل او اوږد مهاله منشور کې د متوازن او ملي ټولنیز او کلتوري پرمختګ لپاره زموږ مفصل پلانونه د ستراتیژیکو اهدافو سره د سیاسي خپلواکئ، بشري پراختیا، د ثبات له لارې د ټولنیز توازن او ثبات د تامین په برخو کې موجود دي، چې د عادلانه ژوند کولو، د ولســواکئ او مشــارکت پیاوړي کولو، پایداره اقتصــادي پراختیا او په هیواد کې د شتمنیو عادلانه ویش برخې هم په کې رانغښتي دي.

8. اقتصادي پرمختګ:

د ملي ازادئ ګوند په دې باور دی، چې اقتصــادي پرمختګ او ټولنیزه هوســاینه د ملي شــتمنیو له عادلانه وېش او د هیواد په جوړولو او سمسورتیا کې د هیوادوالو له متوازني ونډې پرته ناشوني ده. له بلې خوا، په داسې حال کې چې په اوسني عصر کې هیڅ هیواد د بهرنۍ پانګونې له راجلبولو پرته خپلې سترې اقتصادي موخې نه شي ترلاسه کولای، د افغانستان په څیر د وروسته پاتې هیوادونو د بنسټیزو تاسیساتو په پراختیا کې د ملي پانګې ونډه هم ځانګړې اهمیت لري. د دې مهمو مسلو په اړه بحث باید په مناسب وخت او مناسب پلیټ فارمونو کې د نظریاتو په رڼا کې او د ځانګړو پالیسیو په وړاندې کولو سره ترسره شي.

د اقتصادي ودې لپاره د افغانستان د ملي آزادئ ګوند د اقتصادي اهدافو اساس د همدې ارزښت پر بنسټ ولاړ دی چې دولت باید د شخصي ملکیت حق تضمین کړي او په هیواد کې د خصوصي تشبثونو د فزیکي امنیت د تامین تر څنګ د افغانستان د خلکو د ملي او بشري امنیت د سترو ګټو سره تر څنګ پاتې شي او مسؤلانه ونډه او پراختیا یې تصمین کړي. له همدې امله، دولت دنده لري چې په ټول هیواد کې د ښاریانو د اقتصادي فعالیتونو لپاره مناسب شرایط تنظیم کړي او دا فعالیتونه د بازار د عصري میکانیزمونو او اړینو زیربناوو په جوړولو سره د عصري او وړیا بانکدارئ لپاره مناسب پلیټ فارم چمتو کړي.

د مالیاتو او اسعارو سیستم تنظیمول، د سهامي شرکتونو قانون تصویب او د ونډو او توکو د تبادلې بازار رامینځته کول، او اړین قانوني او اداري میکانیزمونه او د هغو د پلې کولو لپاره اسانتیاوې ترتیبول ، څو په خصوصي برخو کې د پانګونې په فرصتونه اسانه او د خلکو ګډون په کې زیات کړي. په ورته وخت کې د هیوادوالو دنده ده چې د خصوصي تصدیو له لارې د سالمې سیالئ په چوکاټ کې د بازار د اړتیاوو پر بنسټ اقتصادي او تولیدي فعالیتونه تر سره کړي او د ګډ وطن په جوړولو کې برخه واخلي.

په داسې حالاتو کې چې خصوصي سکتور د لويو اقتصادي پروژو د پلي کولو وړتيا نه لري، دولت بايد د ملي مشارکت له لارې د دا ډول اقتصادي پروژو د تطبيق لپاره مالي او تخنيکي ملاتړ وکړي او د نړيوالو پانګونو د جلبولو لپاره زمينه برابره کړي.

زموږ په اند، د افغانستان د اقتصادي پرمختګ اصلي ستني به په دې برخو متمرکزې وي، چې ساختماني ځانګړني، فزيکي او اقتصادي جغرافيه، د بشري پراختيا شاخصونه او شته امکانات په پام کې ونيول شي:

1. د کرنې او مالدارۍ د سکتور پراختيا او عصري کول ترڅو د ژوندانه فرصتونه رامينځته کړي او د کرنيزو توکو د وارداتو ځای ونيسي چې بالاخره د بهرنيو اسعارو زيرمې وساتي او د افغانستان د اتباعو لپاره کافي خوراکي اړتياوې چمتو کړي. زموږ يو اساسي هدف دا دی چې هيڅ افغان په خپل هيواد کې په تشه خيټه ويده نشي.
2. د خامو کرنيزو محصولاتو، کورنيو کرنيزو، مالدارۍ محصولاتو او د صادراتو لپاره د بسته بندۍ لوړولو لپاره او د ارزښت اضافه کولو لپاره د خوراکي توکو او کرنې پروسس سکتور کې د سپکو صنعتونو پراختيا او هڅول.
3. د معدني موادو او ساختماني ډبرو د پروسس د صنايعو پراختيا ترڅو د کانې زيرمو ارزښت زيات کړي او وروسته دغه ارزښت لرونکي مواد بهر ته صادر کړي.
4. په ټول هيواد کې د پايداره استخراجي صنايعو پراختيا، ترڅو د معدني او بنسټيزو صنعتونو پر بنسټ د درنو صنعتونو بنسټونه تاسيس شي.
5. د ځمکني ترانسپورت د صنايعو پراختيا، ترڅو افغانستان د سويلي آسيا، منځنۍ آسيا، ختيځې آسيا او منځني ختيځ ترمنځ په يوه ترانسپورټي کربنه بدل شي او په سيمه کې د منرالونو د تبادلې په يوه مرکز بدل شي.
6. د طبيعي سرچينو په کارولو سره د انرژي توليد صنعتونو پراختيا، د څو اړخيزو کوچنيو اوبو بريښنا بندونو پراختيا، د بريښنا توليد لپاره په لويو سيندونو کې د اوبو بريښنا بندونو پراختيا، د ډبرو سکرو، ګاز، لمريز، جيوترمل او باد سرچينو څخه د بريښنا د توليد وسايلو پراختيا د افغانستان لپاره حياتي دي.
7. په ټول هيواد کې د ګرځندوی او ميلمه پالنې صنايعو او لاسي صنايعو وده، د هوايي ترانسپورټ صنعتونو پراختيا او په نړيواله کچه منل شويو معيارونو سره د ملي پارکونو رامنځته کول، د چاپيريال ساتنې اصولو او حساس ايکوسيستمونو او چاپيريال پايښت په پام کې نيولو سره مهم او حياتي دي.

زموږ مفصل وړانديز، چې د هيواد د اقتصادي پرمختګ لپاره د افغانستان د ملي آزادۍ ګوند د بنسټيزو موخو انعکاس دی، په دې سند کې د بحث له حده بهر دی چې وروسته به په مناسب وخت کې د افغانانو او د اقتصادي پراختيا کارپوهانو ته د قضاوت لپاره وړاندې شي. په ټوليز ډول، موږ باور لرو چې د ملي شتمنيو عادلانه او متوازن ويش، په هيواد کې تلپاتې پراختيا، او بشري خونديتوب به د هر ډول اقتصادي پرمختګ فکري بنسټونه جوړ کړي.

9. بهرني سياست:

د بهرني سياست په ډګر کې د افغانستان د آزادۍ ملي ګوند اساسي موخې د يو بل د ګټو د متقابل درناوي، سوله ييز ژوند په ځانګړې توګه له ګاونډيانو سره د افغانستان د بې پرېتوب پر بنسټ ولاړې دي.

په عین حال کې چې موږ د خپل هیواد د ملي امنیت د ګټو د خوندي کولو په لټه کې یو، موږ د افغانســـتان د ټولو ګاونډیانو مشروع ګټې پیژنو او درناوی یې کوو؛ د دې ترڅنګ موږ غواړو چې د افغانستان له ګاونډیانو سره تاریخي ستونزې د نړۍ د معاصرو او بریالیو تجربو پر بنسټ حل کړو.

موږ باور لرو چې د افغانانو تاریخي اړتیا غوښــتنه کوي، د هیواد بهرنۍ پالیســـي د اقتصــادي او ســوداګریزو همکاریو او د اجناســو د تبادلې په ډګر کې د افغانســتان ګاونډیانو ته لومړیتوب ورکړي. دا به هغه وخت شــوني وي چې د افغانسـتان خلک وکولای شي په هیواد کې مشروع ملي واکمني او د قانون حاکمیت بیرته راولي.

په افغانســتان او ســیمه کې د تیرو پنځوس کلونو د ســیاســي بې ثباتۍ او جګړې ترخې تجربې ښــیي چې په دې هیواد کې د جګړې او بې ثباتۍ دوام نه یوازې دا چې د افغانستان د خلکو لپاره زیان اړولی، بلکې د دې کړکیچ دوام په سیمه او نړۍ کې هیڅ ګټه نه ده کړې او د دغه کړکیچن حالت دوام د هیڅ هیواد په ګټه نه دی. د افغانستان خلک له هیڅ هیواد سره دښمني نه لري او یوازې غواړي چې په خپله خاوره کې د نړۍ د نورو هیوادونو و په څیر په ازادۍ او ســـوله کې ژوند وکړي. موږ د افغانستان خلک غواړو چې زموږ هیواد د بې ثباتۍ د بستر پر ځای په ګاونډیو هیوادونو، سیمه او نړۍ کې د انساني هوساینې لپاره د کلتور او مادي شتمنیو د لیږدولو استازی شي.

اوس مهال په افغانستان کې د مشـروع ملي واکمنۍ د نشـتوالي له امله د قانون د حاکمیت خلا شـتون لري. له همدې ناامنۍ او سیاسي بې ثباتۍ څخه په استفادې سره افغانستان ته یو زیات شمیر نړیوالې ترهګرې ډلې ننوتې او اوس افغانستان د نړیوالې ترهګرۍ په مرکز بدل شوی دی. د دې ډلو بنسټیز ګواښ لومړی د افغانستان د ګاونډیو هیوادونو ملي امنیت او په بل ګام کې د سیمې هیوادونو او آزادې نړۍ ته متوجه دی.

دا وضـــعیت په حقیقت کې د ټولو هغو هیوادونو لپاره یو خبرداری دی چې په یو ډول نه یو ډول د افغانســتان له ســیاســي پرمختګونو او تمایلاتو سـره تړلي او د سـیمې او نړۍ له بې ثباتۍ څخه اندېښـمن دي. د افغانسـتان اوسـني سـیاسـي او امنیتي وضـعیت ته په کتو، که د سیمې هیوادونه په ځانګړې توګه د افغانستان ګاونډیان د دغو ترهګرو ډلو او د هغوی د سیمه ییزو ملاتړو د خوندي اډو د کمزوري کولو لپاره معقول دریځ غوره نه کړي، د تروریسـتانو تر مشـرۍ لاندې سیمه ییزه ترهګري د سـیمې داسـتخباراتو تر رهبر لاندې وده کوي او د سـیمه د بې ثباتۍ لوري ته بیایي، چې د سـیمې ټول هیوادونه په ځانګړې توګه ایران او د منځنۍ اسیا هیوادونه او په عین وخت کې به هند په جنوبي اسیا کې له نویو ننګونو سره مخ کړي.

د افغانسـتان د اتباعو په توګه، دتیرو پنځو لسـیزو له خونړیو تجربو څخه په اسـتفادې او د نه جبرانیدونکي انسـاني، معنوي او مادي زیانونو سـره، موږ هوډ لرو، چې د هیواد او هیوادوالو تر بشپړې ازادۍ پورې، د خپلې خاورې د علیا ګټو په تامینولو کې د بیلابیلو سیاسي وسیلو څخه په استفادې خپلې مبارزې او سیاسي چارو ته دوام ورکړو. هیله ده چې د افغانستان ګاونډي هیوادونه په دې سیمه کې د سیاسي ثبات او هماهنګۍ د تامین لپاره معقول دریځونه او سیاستونه غوره کړي چې د دغو ټولو هیوادونو د ملي امنیت له ګټو سـره سـمون ولري. دا لا مناسـبه ده چې دغه هیوادونه په ځانګړې توګه د افغانسـتان ګاونډیان د ترهګرو ډلو د ملاتړ پر ځای د افغان ولس او د هغوی د سمبولیک، سوله ییزو او بشردوستانه غوښتنو ترڅنګ ودریږي.

10. دفاعي - امنيتي پاليسي:

اوس مهال د امنيت پديده په سيمه او نړۍ کې په يوه لوی او اساسي بحث بدله شوې، امنيت له ډيرو ټولنيزو، سياسي، نظامي، کلتوري او اقتصادي مسئلو سره بنسټيز تړاو لري او په عمومي مفهوم کې د بشري امنيت پراخه لړۍ د اتباعو په انفرادي امنيت او د هيوادونو په ملي امنيت کې شامله ده.

له بده مرغه د زبرځواکونو تر منځ د سړې جګړې راهيسې زموږ د ګران هيواد افغانستان هيوادوال او ټول هيوادونه د ترخو جګړو سره مخ دي چې تر ډيره يې د نيابتي او استخباراتي جګړو په چوکاټ کې ترسره شوي دي. او د افغانستان خلک بې له دې چې په دې ډول پيښو کې دخيل وي، د دې لپاره لويه بيه پرې کړې ده.

له همدې امله، د هيواد د اتباعو د انساني او انفرادي امنيت د تامين لپاره، اړينه ده چې لومړی په مختلفو کچو کې امنيتي ګواښونه وڅيړل شي. د ګواښونو په اړه د ماهر پوهو سره، د هغوی سره د برخورد لارې بايد وپيژندل شي. د تيرو درسونو په زده کولو سره، اړينه ده چې د دې ګواښونو د کنټرول او مخنيوي په جوړښتونو، اهدافو او طريقو کې جدي بدلونونه رامنځته شي. موږ په دې باور يو چې په افغانستان کې امنيتي او دفاعي ګواښونه او ننګوني نوې بڼې او طريقې په لاره اچولې دي او په دوديز ډول له دغو ګواښونو سره مقابله ممکنه نه ده. نو پکار ده چې د خپل هيواد ترخې تجربې او د بريااليو هيوادونو د تجربو په نظر کې نيولو سره په دې برخه کې پاملرنه او پانګونه وکړو.

دريم څپرکی

د ليږد دورې لپاره وړانديز شوې حل لارې

حل لارې:

د ملي واکمنۍ د رامنځته کېدو لپاره هر ډول مدني او سياسي کړنه چې د افغانستان د خلکو د آزادې ارادې پر بنسټ د يوه مشروع سياسي نظام او د قانون د حاکميت د رامنځ ته کيدو لامل کيږي، نه يوازې دا چې آزادي او بشردوستانه هدف لري، بلکې د ژوند د بقا لپاره حياتي ارزښت لري او د دې خاورې د خلکو د اساسي حقونو او ازادۍ برابرول د وياړ خبره ده.

د افغانستان د ازادۍ ملي ګوند په دې وخت کې د ازادۍ او د قانون د حاکميت د ټينګښت لپاره د افغانانو د لوړو ارمانونو د تحقق لپاره لاندې حل لارې او اقدامات وړانديز کوي. موږ هيله مند يو چې دا سياسي نوښت به د نږدې کيدو پراخه ساحه او د باور فضا رامينځته کړي ترڅو صادقانه او رښې خبرې اترې وشي او ټول ملي مسايل په ملي خبرو اترو بدل شي او وکولی شي موږ د ټولو سياسي ځواکونو ملي يووالي ته ورسوي، د ټولو هغو سياسي قوتونو تر منځ چې مشترک انساني ايډيالونه لري او افغانستان د يو ګډ کور او د ټولو اتباعو ملکيت په توګه ګڼي فراهم کړي. موږ باور لرو چې د افغانستان د ټولو سياسي، مدني بنسټونو او اتباعو ګډون په سياسي او مدني خبرو او کړنو کې په ستراتيژيک ډول او صبر سره کولی شي د

اوسـني بحران ړندې بټې خلاصـې کړي او يو ځل بيا د انسـاني او مدني هوسـاينې لپاره لاره هواره او دا ځوريدلي خلک، له اوسني حالت نه خلاص کړي.

په دغه وړانديز شوي حل کې وړاندې شويو موخو ته د رسيدو لپاره، لومړی د افغانانو ترمنځ په خپل نوښت او مديريت کې، د ملګرو ملتونو او نورو ښـــکيلو او اغيزمنو نړيوالو بنســـټونو تر ملاتړ لاندې يو لړ خبرو اترو ته اړتيا ده، ترڅو يوې ملي اجماع ته ورسيږي او په يوه عملي ميکانيزم موافقه وشي، يوه انتقالي دوره چې د افغانستان اتباعو ته د سياسي واک د سپارلو او د قانون د حاکميت بنسټ وي او د ټولو اتباعو د برخليک په ټاکلو کې له اسـتثنا پرته د ګډون وړتيا ولري، بايد پيل شــي. د اساسي قانون د لويې شورا تنظيم کول د افغانانو ترمنځ د دغو خبرو اترو د پايلو د ترلاسه کولو لپاره يو ميکانيزم کيدی شي.

لويه جرګه:

د دغې طرحې تر ټولو اساسي هدف د اوسني کړکيچن حالت له منځه وړل او تلپاتې سولې او سياسي ثبات ته د رسيدو لپاره د افغانســـتان د ســـياســـي او ټولنيز خوځښـــت د لارې بنه ورکول دي. موږ باور لرو چې دا هدف د افغانانو تر منځ د رغنده، صـادقانه او رښو خبرو په پيلولو سره ترلاسـه کيدای شـي. د دې تيوری پر بنسـټ، د بنسـت ايښـودونکو لويه جرګه د افغانانو د سياسي بنسټ په توګه د دې ډول خبرو اترو لپاره يو مناسب پليټ فارم ګڼل کيدی شي.

زموږ په اند، د افغانسـتان په دننه کې د د بنسـت ايښـودونکو د لومړۍ لويې جرګې جوړېدل د دې لپاره چې د وګړو په محور کې د جمهوري نظام د بنسـټ ډبره کيږدي تر څو په افغانسـتان کې د مشـروع سـياسـي واکمنۍ اسـتازيتوب وکړي او د ټولو افغانانو ګډون او اساسي حقونه خوندي او تضمين کړي؛ او د (انتقالي دورې) د پيل لپاره کيدای شي لومړی عملي او د تطبيق وړ ګام وي.

د بنست ايښـودونکو لويې جرګې موخه د يو ګټور او متوازن سياسي او اداري جوړښت چې د نوي ټولنيز قرارداد پر بنسټ د ډيموکراتيک جمهوريت ســيســتم د جوړولو لپاره هر اړخيز تفاهم او اجماع ته د رســيدو لپاره يو مناســب پليټ فارم او د افغانسـتان د ټولنيزو، کلتوري او جغرافيايي واقعيتونو سـره سـياسـي زمينه برابرول دي. د بنسـت ايښـودونکو لويې جرګې د لومړۍ شـورا غړي کولی شــي د اغيزمن سـياسـي او اداري جوړښـت د ځانګړتياوو او توضـيحاتو په اړه تفاهم او توافق ته ورسيږي او دا جرګه دنده لري چې د ټولو اتباعو د ګډ برخليک په ټاکلو کې د ګډون لپاره مناسبه زمينه برابره کړي.

د اســاســي قانون د جوړيدو د ميکانيزم او په هغه کې د خلکو د اسـتازو د ګډون د يقيني کولو په اړه يو توافق د ملګرو ملتونو چې دې يوازينې نړيوال سازمان په توګه ټول افغانستان او نړيوالې ټولنه ته د منلو وړ بنسټ دی، په مرسته يې د افغانستان د اتباعو ترمنځ د پراخو خبرو اترو له لارې ترلاسه کيدای شـي. د افغانستان سياسي بنسټونه او مدني ټولنې چې په بالقوه توګه کولای شي په لومړي پړاو کې د سياسي واحد (د وطن متحده جبهه) او د يوه غړ په توګه تشکيل شـي، او له بلې خوا د ښـځو او ځوانانو مدني بنسټونه د دې خبرو اترو اصـلي بنسـټ ايښـودونکي کيدای شـي. د ملګرو ملتونو سـياسـي دفتر کولی شـي د تمويل کونکي په حيث رول ولوبوي.

د اساسي قانون د عالي شورا د تطبيق او د افغانانو ترمنځ د خبرو اترو د تنظيم لپاره بايد لاندې تدابير ونيول شي:

۱- د افغانستان د سیاسي او ملکي ځواکونو د ډلو د وړاندیز پر بنسټ، د ملګرو ملتونو امنیت شورا باید په افغانستان کې دننه یوه خوندي جغرافیایي سیمه په رسمیت وپیژني، چې د یوه جغرافیوي زون په مرکز او یا د هیواد په څو مختلفو ولایتونو کې وي؛ په دې کې د پوځي سیاسي ډلو د نه لاسوهنې تضمین، او د دې پروسې ټول تمویل مسولیت باید نوموړی سازمان په غاړه واخلي.

۲- د دې نوښت پر بنسټ به د افغانستان د سیاسي او مدني بنسټونو ډلې په لومړني غونډه کې چې د ملګرو ملتونو د سیاسي څانګې په ملاتړ به جوړیږي، یوه لنډمهاله کاري ډله چې له پنځوسو کسانو څخه جوړه وي، رامنځته. د اساسي قانون د عالي شورا د دارالانشاء د موقتي کاري ډلې غړي باید وړ او فعال سیاسي او مدني شخصیتونه وي او هیڅ یو یې باید د فساد په تور، په جنګي جرمونو او په نورو جرمونو محکوم نه وي.

د دغې موقتي کاري ډلې جوړښت چې د اساسي قانون د لومړۍ لویې غونډې د چارو د سمبالښت په موخه جوړ شوی، د ټولیزو رسنیو له لارې به د افغانستان خلکو ته اعلان شي. لنډ مهاله کاري ډله چې د افغانستان د بیلابیلو ټولنو د ټولو سیاسي او کلتوري څانګو د ګټو او نظریاتو انعکاس ولري، دنده لري چې د اساسي قانون د لویې جرګې د غړو د ټاکلو او د هغې د پلي کولو لپاره په اړینو میکانیزمونو کار وکړي.

دغه راز د دندو په وېش سره به همغه پنځوس کسیزه کاري ډله د اساسي قانون د مجمع د غړو له خوا د انتقالي حکومت په اړه تر هوکړې او د کار تر پیل پورې په یوه خوندي جغرافیایي سیمه کې د چارو د سمبالښت مسوول وي. د خوندي زون د چارو اداره د قوانینو او مقرراتو د ځینو مادو او متنونو په کارولو سره اداره کیږي چې د افغانستان په اسلامي جمهوریت کې پخوا تصویب شوي او په ځانګړو شرایطو کې پلي کیدی شي.

۳- د خوندي جغرافیه امنیت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا تر څارنې لاندې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د وسله والو ځواکونو کې د رضاکارانو او پخوانیو روزل شویو مسلکي کسانو لخوا تامین کیږي.

۴- موقتي کاري ګروپونه په منظم ډول د خپلو ټولو فعالیتونو راپور د افغانستان اتباعو ته وړاندې کوي.

۵- د موقتي کاري ډلې غړي یا د هغوی د کورنۍ غړي نشي کولای په هغو موقتو دولتي ادارو کې چې د اساسي قانون د لویې جرګې د موافقو له مخې رامنځ ته کیږي، نوماندان شي او یا هم وګمارل شي.

د جرګې د لومړۍ سترې غونډې په تنظیم سره به لاندې اقدامات ترسره شي:

لومړی ګام:

د جرګې دندې:

دغه جرګه یا شورا وړاندې له دې چې پر کومه موضوع بحث وکړي، باید د هغو نړیوالو حقوقي ارزښتونو په اړه چې د (افغانانو د اساسي حقونو د منشور) کې وړاندیز پرې موافقه وکړي او د افغانانو د حقونو د تر ټولو اساسي تضمین په توګه یې وګڼي. دا به د ټولو راتلونکو ټولنیزو قراردادونو بنسټ وي چې تصویب او اعمال یې کړي. دا تاریخي اقدام به د اساسي قانون په لومړۍ جرګه کې د افغانانو د استازو تر ټولو اساسي پریکړه او توافق وي.

د همدې جرګې د بنسټګرو یا غړو د لومړۍ شورا د پرېکړې له مخې (د افغانستان د اتباعو د اساسي حقونو منشور) به د اساسي قانون د لومړۍ شورا له تصویب وروسته د تل لپاره دایمي، نه تفسیریدونکی او نه تغییر کیدونکی وګڼل شي.

دوهم ګام:

لویه جرګه یا شـــورا ژر تر ژره د درې کلنې انتقالي دورې د رامنځته کولو په اړه هراړخیز بحثونه تنظیمومي او د انتقالي حکومت د تطبیق لپاره تخنیکي چوکاټ، کاري پروګرام او مهال ویش ترتیبوي او پریکړه کوي. د انتقالي حکومت په جوړیدو او اعلان سره د اساسي قانون د لومړۍ لویې جرګې دنده پای ته رسیږي.

په موقت حکومت کې د ګټو د ټکر د مخنیوي لپاره، د موقت حکومت مشـر او غړي نشـي کولی په راتلونکو ولسـمشـریزو ټاکنو کې ځان نوماند کړي او یا د راتلونکي کابینې غړي شي.

دریم ګام:

په درې کلنه انتقالي دوره کې د موقت حکومت اهداف او پلانونه د جرګې د لومړۍ غونډې له خوا له تصـــویب شـــوي مهال ویش سره سم، د حکومتدارۍ د بهیرونو، د بیروکراسۍ اداره کولو، د آزادو ملي ټاکنو لپاره د چاروونو ټاکل، د اساسي قانون مسـوده، چې په هیواد کې د پخوانیو نافذه قوانینو د اغیزمنتیا څخه ترلاسـه شـوې تجربه، او درسـونو په اسـاس د دې قوانینو مثبت او منفي اغیزو او د افغانانو د نظر سنجۍ په اساس تدوین او ترتیب شي.

د نوي اساسي قانون د طرحې د پروسې له بشپړیدو سره، انتقالي حکومت په هیواد کې د ملي تولپوښتنې له پیلولو وروسته، چې د ملګرو ملتونو په ملاتړ او څارنې سـره ترسـره کیږي، د نوي اسـاسـي قانون وروسـتۍ مسـوده د لویې جرګې دویمې غونډې ته وړاندې کوي، چې دغه غونډه موقت حکومت را بولي، د تصویب لپاره وړاندې کوي. له تصویب وروسته به نوی اساسي قانون پلی شي. د نوي اساسي قانون په تطبیق سره د دې لویې جرګې دنده د تل لپاره پای ته رسیږي.

انتقالي حکومت چې نه تمدید کیدونکی به وي، مکلف دی چې نوی اسـاسـي قانون تطبیق کړي، سـمدلاسـه ازادې ملي ټاکنې تنظیم کړي او د اساسي قانون له تصویب شوي مهال ویش سره سم یو نوی نظام جوړ کړي.

د موقت حکومت په انتقالي دوره کې به د افغانستان د جمهوري ریاست د نظام د جوړولو د پروسې لپاره د یوه مناسب پلیټ فارم رامنځته او د قانوني او مشـروع زمینې په رامنځته کولو سره به د نوي اسـاسـي قانون سره سم د رښو، ملي او پر وخت ټاکنو له لارې د مرکزي حکومت مدیران، د پارلمان غړي، د ولایتي شـوراګانو غړي، والیان او ښـاروالان د رایې ورکولو لپاره د ټولو مستحقو اتباعو له لوري وټاکل شي.

د ټاکنو له ترسـره کیدو او د پایلو له اعلان وروسـته به درې کلنه انتقالي دوره پای ته ورسـیږي او د افغانانو د نوي ټولنیز تړون له مخې به د قانون حاکمیت تأمین شي او د افغانستان د خلکو د مشروع سیاسي نظام او منتخب حکومت په چوکاټ کې به پلي کیږي.

موږ باور لرو چې د افغانستان خلک او زموږ ګډه خاوره د انساني پرمختګ او د هیواد د سوکالۍ لپاره ډېر استعدادونه لري. د خلکو په قوي او متحد تصـمیم او ارادې او د مهربان خدای په مرسـته د دې خاورې د ټولو اوسـیدونکو د ګډ کور په توګه د یو ښه افغانستان جوړول ممکن دي.

په خواخوږۍ او منلو سره، موږ کولی شو د خپل فردي او اجتماعي سوکالۍ لپاره د نن ورځې ستونزې له منځه یوسو، خپلو انساني اهدافو او نظریاتو او د خپلو بنسټیزو حقونو ارزښتونو ته ورسیږو، او د جمهوریت د سیاسي نظام په رامنځته کولو، د قانون د حاکمیت او د هیوادوالو د سیاسي واک په تامینولو سره په افغانستان کې پنځوس کلن بحران پای ته ورسوو.

د استدلال پایله:

موږ، د افغانســـتان خلک، په دې تاریخي او برخلیک ټاکونکو شـــیبو کې یوازې دوه لارې لرو: یو؛ یا موږ د بحران دوام ته غاړه کیږدو او د تاریخي شـرم او د څو نسلونو ناتواني په میراث پریږدو چې زموږ تاریخي سـتونزو ته منطقي حل ومومي؛ دوهم، یا د عقلي اقداماتو په کولو سـره هڅه کوو، چې له دې ناوړه تاریخي کړکیچ څخه راووځو او خپل انسـاني، کلتوري او تمدني وجود او خپله خاوره د تباهۍ له خطره وژغورو.

موږ غواړو د خپل وخت دا تریخ حقیقت ومنو چې تر څو چې د افغانســـتان خلک د دې ســـپیڅلي هدف په محور کې ځانونه سـمبال نه کړي، مدني او سـیاسـي تحرکات ونکړي، د افغانسـتان د خلکو د سـتونزو او د افغانسـتان د کړکیچ د حل لپاره به هیڅوک هڅه او هاند ونه کړي. په نننۍ نړۍ کې ډیر ځواکمن هیوادونه له لسګونو حیاتي او امنیتي ستونزو سره مخ دي او د خپلو ملي او امنیتي ګټو د خوندي کولو لپاره له ډیرو ســتونزو ســره لاس او ګریوان دي. په نړۍ کې د هر هیواد اســـاســـي لومړیتوب د خپلو ملي ګټو او اهدافو خوندي کول دي چې د معاصـر سـیاسـت محوري ارزښـت دی. له همدې امله له نړیوالې ټولنې څخه د هر ډول آزادۍ یا بشردوستانه مداخلې تمه کول یو غلط امید او ګمراه کونکی تصور دی.

یوازې زموږ خپل عمل، د دې خاورې اتباع، د ازادۍ لپاره اغیزمن کولی شـي. نن د افغانسـتان ژغورل د افغانسـتان د بچیانو او د هغوی د مدني او سیاسي حرکتونو په توانمندو لاسونو کې دی.

که د لاریونونو او د افغانانو په تیره بیا د هیواد د ښځو د برحقه غوښتنو د څرګندونو سره سره، د هغوی د بنسـټیزو حقونو د تأمین او د طالبانو پر رژیم د نړیوالې ټولنې فشار ، چې دغه مشروع غوښتنو ته ځواب ووایي، سره سره دغه وسله واله ډله د دوی د حقونو د تأمین په برخه کې خپلې هڅې ونکړي او په جبر او اصـرار سره خپلو ناروا دریځونو ته ادامه ورکړي او د افغانانو مشـروع او برحقه حقوقو او غوښـتنو ته پام ونکړي، د راتلونکو جنګونو چې زیاتره قربانیان به ولري، مسـوولیت به یې لومړي ګام کې د همدې مشرانو او جنګیالیو پر اوږو او په دویم ګام کې به د سیمه ییزو او نړیوالو ملاتړو په اوږو وي.

له بده مرغه د حکومت له پرځولو له یوه کال څخه زیات وخت وروسته هم طالبانو له نړیوالې ټولنې سره په خپلو ژمنو عمل نه دی کړی. د افغانانو ملي او دیني ارزښتونه یې نه دي مراعات کړي. کنوانسیونونو او دودیزو نړیوالو اصـولو ته یې پام نه دی کړی؛ او تر اوسه پورې په هیواد کې د ملي ګټو او د تابعیت د حقونو په چوکاټ کې د مشروع سیاسي واک او د قانون د حاکمیت د رامنځته کولو لپاره د منلو وړ حل لارې موندلو لپاره له نورو سره خبرو اترو ته چمتو نه دي.

موږ باور لرو چې له دې بحران څخه د وتلو هڅه د افغانانو حق دی. په دې کې شک نشته چې د آزادۍ د حق، د ملي حاکمیت او د قانون د حاکمیت د تأمین لپاره په دې مبارزه کې وروستۍ بریا له ټولو ممکنو لارو او د مختلفو سیاسـي وسیلو په کارولو سره تر لاسه کیږي. د دې انساني ایډیال د لاسته راوړلو لپاره د ټولو افغانانو لومړیتوب د پراخو او مدني خبرو اترو له لارې

دی، چې ټول سیاسي او مدني قوتونه پکې برخه واخلي، ترڅو نور د مور اوښکې د خپل ماشوم په غم کې تویې نشي او د افغانستان په خاوره کې یو وړی او ناروغ ماشوم و نه ژاړي.

پای